

UDK 78 (497.12) "19":886.3 Murn

Danilo Pokorn
LjubljanaODMEV POEZIJE JOSIPA MURNA-ALEKSANDROVA
V SLOVENSKI GLASBENI LITERaturi

Če ne upoštevamo enoglasnih duhovnih pesmi, tako Trubarjevih kot tistih, ki so jih za njim prispevali drugi, je prva stvaritev v slovenski glasbeni literaturi, v kateri je bila uglasbena slovenska beseda, žal, neohranjena - ali pa morda še ne najdena - opera *Belin*. Nastala je kot sad prizadevanj slovenskega preroda, po libretu Janeza Damascena Deva (1732-1786), ki ga smemo navzlic trdotam v izrazu in neogljenosti v obliki vendarle šteti za prvega slovenskega pesnika, jo je komponiral kamniški učitelj in regens chori Jakob Franc Zupan (1734-1810), verjetno leta 1780, ko je ta Devov libreto izšel v drugem letniku zbornika *Kranjske pisanice od lepeh umetnost*, ali pa malo pozneje. Kako je odtlej, se pravi v naslednjih dveh stoletjih slovenska beseda prehajala v glasbo, s kakšnimi sporočili, v kakšnem obsegu, v kakšnih kompozicijskih oblikah in s kakšnimi stilnimi značilnostmi, je zanimivo in nedvomno tudi pomembno vprašanje, ki še čaka raziskovalca. Doslej je bilo v tej smeri storjenega razmeroma malo.¹ Tudi pričujoča razprava, ki poskuša orisati sled, kot jo je v slovenski glasbi zapustila lirika Josipa Murna, ni kaj več kot le droben kamenček za mozaik, katerega bo treba še sestaviti.

Josip Murn-Aleksandrov (1879-1901), "poet škrjančkov, polj, cvetov", je bil najmlajši v znameniti četverici slovstvene moderne in je imel v tej četverici tudi najkrajšo življenjsko pot, zaznamovano s trojnim gorjem nezakonskega rojstva, družbene izpodrezanosti in bolezni, in najdaljšo pot do polne pesniške veljave. Njegova pesem je sprva ostajala v senci osvajajoče Cankarjeve in bleščeče Zupančičeve besede, pa tudi v senci zrelejše Kettejeve osebnosti. Spoznanje o njeni pravi vrednosti je dozorelo šele v novjšem času. Danes vidimo v Murnu enega nespornih vrhov slovenske verzne umetnosti in lirika, ki je v dediščino Prešerna in Jenka prinesel novo pesniško čutenje in izraz in ju posredoval mlajšemu rodu, predvsem Kosovelu.²

¹ Navesti je mogoče bibliografske preglede uglasbenih del in manjše članke, predvsem o Prešernu, Cankarju in Zupančiču, tako: Bulovec Š., *Prešernova bibliografija*, Maribor 1975, poglavje *Uglasbitve*, 291-322; Šivic P., *Prešeren v glasbi*, NZ III, 1-2; Ukmar K., *Cankar v glasbi*, *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja št. 12*, Ljubljana 1968, 293-304; Gerlanec B., *Bibliografija uglasbenih Zupančičevih pesmi*, NZ IV, 16, 28, NZ V, 7,

Uglasbitve so tista razsežnost Murnove poezije, ki je v dosedanjih razpravah o njej ostala povsem v ozadju, dasi je že ob pesnikovi smrti pisec kratkega sestavka v Ljubljanskem zvonu - podpisal se je samo z začetnicama A.A., nedvomno je bil Anton Aškerc, takratni urednik revije - zapisal med drugim tudi tale stavek: "Aleksandrov je zapel v časi pesem, ki je kar izzivala skladatelja, da bi jo uglasbil."³ Aškerc ni povedal, kaj naj bi bilo v pesmi tako izzivalnega. Razlogi, zaradi katerih ta ali oni pesnik, ta ali ona pesem pritegne skladatelja in prebudi njegovo domišljijo, so gotovo lahko precej različni. Zdi se, da bi v primeru Murnove lirike utegnile biti eden izmed teh razlogov njene zvočne vrednote. Ivan Prijatelj je v svojem znamenitem predgovoru k Murnovi posmrtni pesniški zbirki sicer zapisal, da je pesnik "v verzih strog in trd" in da "gladko tekoče ritme sovraži", Silva Trdinova, prva raziskovalka njegovega dela pa, da "često ne more prikriti prirojene amuzičnosti".⁴ Vsekakor drži, da stih Murnu poje drugače kot, denimo, Gregorčiču, Zupančiču ali pa Antonu Vodniku, vendar je, dasi preprost in dostikrat svoboden, zaradi lahkotne oblike, raznovrstnih stavčnih figur, zunanjih in notranjih rim in glasovnega slikanja neredko le močno melodiozen. Dovolj se je spomniti pesmi, kakršni sta "Vlahi" in "Sentjanževo". Po vsebinski strani se Murnova poezija deli sicer na več razdelkov, a pretežno je razpoloženska lirika, v kateri se osebne izpovedi prepletajo z obiljem svežih, pogosto kar slikarsko doživetih podob iz narave. To prija lirično ubranemu bistvu slovenskega skladatelja. Marsikaterega med njimi je ne nazadnje privabil tisti del pesnikove lirike, ki šteje v njej za najizvirnejšega, najdragocenejšega in ki ga zaradi očarljive domačnosti in intimnega odnosa do zemlje občutimo tudi kot najbolj slovenskega. To je njegova kmečka poezija, verzi, ki v barvitih podobah pojo o patriarhalni vaški idiličnosti in o življenju kmeta skozi menjave letnih časov, a včasih tudi v njih zazvene temnejše strune - občutek osamljenosti, zavest brezdomstva in smrtna slutnja, značilni motivi Murnovega pesništva.

Aleksandrov je svoje pesmi objavljal sprva v mladinskih listih, nato v Ljubljanskem zvonu - v tej reviji se je prvič oglasil leta 1897 in ji ostal zvest do konca, razen tega tudi še drugod. Izida svoje, z veliko ljubeznijo in skrbjo pripravljene zbirke *Pesmi in romane* ni doživel. Izšla je v mesecu februarju 1903, poldrugo leto po njegovi smrti, in sicer v uredništvu Ivana Prijatelja, ki mu je pesnik zaupal to nalogo v poslednjih urah svojega življenja. Prve uglasbitve segajo v čas objav v Ljubljanskem zvonu in s poudarkom lahko rečemo, da Murn po tej strani ni bil prav nič v zaostanku za svojimi sovrstniki. Prvi skladatelj, ki je posegel za njegovimi verzmi,

12, 32, NZ VI, 12; Hauptman M., *Uglasbitve Župančičevih pesmi za otroške in mladinske zборе*, NZ XXX, 12; Gerlanc B., *Župančičeva pesem v naši glasbi*, NZ III, 1-2; Šivic P., *Oton Župančič v slovenski zborovski tvornosti*, NZ XXX, 2-3.

- 2 Prim. Josip Murn, *Zbrano delo I, II*, ur. D. Pirjevec, Ljubljana 1954, k temu še: Mahnič J., *Obdobje moderne, Zgodovina slovenskega slovstva V*, Slovenska matica, Ljubljana 1964, 47-60; Kos J., *Pregled slovenskega slovstva*, Ljubljana 1975, 224-230; Snoj J., *Josip Murn*, Ljubljana 1978; Zadravec F., *Elementi slovenske moderne književnosti*, Murska Sobota 1980, 91-116; Bernik F., *Problemi slovenske književnosti*, Ljubljana 1980, 453-467.

je bil po vsej verjetnosti Benjamin Ipavec, najstarejši v vodilni trojici slovenske glasbene romantike. To prvenstvo je Ipavcu v čast, saj je bil takrat že v visokih letih, vrh tega je živel v Gradcu, a je bil z domačo kulturo kljub temu tako tesno povezan, da je sledil celo najnovejšim tokovom v slovenski poeziji. Prva skladba, ki jo je Ipavec ustvaril po stihih Aleksandrova, je moški četverospjev "Kajne, da čuden sem". Ta Murnova ljubezenska pesem je izšla v Zvonu leta 1898, skladatelj jo je uglasbil še isto leto, ostala pa je v rokopisu.⁵ Ipavec je nato uglasbil še pesmi "Če na poljane rosa pade" in "Pozabil sem mnogokaj, dekle", tudi ti dve po objavah v Zvonu, prvo leta 1900, drugo pa leto pozneje, obe kot samospeva.⁶ Posebno v tej zadnji dobi svojega ustvarjanja si je skladatelj najraje izbiral kratka, trenutna razpoloženja izražajoča besedila in se v uglasbitvi ni vidneje odmaknil od nekoliko variirane kitične oblike. Samospev "Če na poljane rosa pade" je prva objavljena skladba na Murnove besede. Izšla je malo po njegovi smrti v drugi številki prvega letnika glasbene revije Novi akordi, urednik Gojmir Krek pa je njeno objavo pospremil z naslednjo opombo pod črto: "To skladbo našega vedno mladega častitega sotrudnika posvečujemo spominu nadarjenega pesnika Jožefa Murna Aleksandrova, "ki mu pomlad ne pride več nazaj" (umrl 18. junija t.l.)". Tudi samospev "Pozabil sem mnogokaj, dekle" je izšel v prvem letniku Novih akordov. Oba sodita med Ipavčeve najlepše, tiste, ki so mu prinesli vzdevek slovenskega Schuberta.

Nekako v istem času kot Benjamin Ipavec je Murna odkril tudi Franc Korun, prizadeven, vendar manj pomemben skladatelj.⁷ Uglasbil je pesem "Kaj pravite, hudobni vi ljudje" in to v dveh variantah, za moški četverospjev in kot samospev za ženski glas s klavirjem.⁸ Skladbi nista datirani, zato ni mogoče reči, kdaj sta nastali. Pesem je izšla v Ljubljanskem zvonu že leta 1897, iz Korunovega rokopisa zborovske skladbe pa je razvidno le, da jo je leta 1901 poslal v objavo Novim akordom, a urednik Krek je ni sprejel. Delci sta skromni in omeniti ju velja samo zato, ker kažeta, kako hitro je skladatelj privabila Murnova lirika.

3 Ljubljanski zvon XXI, 507.

4 Josip Murn, *Pesmi, Mladinska knjiga, Ljubljana 1979, 34; SBL II, 177.*

5 V glasbeni zbirki NUK sta dva avtografa te Ipavčeve skladbe, eden z datumom 5. 8. 1898.

6 Samospev "Če na poljane rosa pade" je datiran 2. 6. 1900, "Pozabil sem mnogokaj, dekle" 16. 7. 1901. Rokopisa sta v glasbeni zbirki NUK.

7 Franc Korun-Koželjski (1868-1935) je bil uradnik celjske hranilnice, v glasbi sprva samouk, nato se je izpopolnjeval na Dunaju. Bil je kapelnik Narodne godbe in pevovodja različnih društev. Njegovo skladateljsko delo podrobneje še ni osvetljeno, videti pa je obsežno in raznovrstno.

8 Samospev ni ohranjen v celoti. Rokopis v glasbeni zbirki NUK.

9 Koželj S., *Seznam skladb Gojmira Kreka, Letopis AZU I, 230.*

10 NA XII, gl.-knj. pril., 36.

11 Skladatelj oče je poučeval petje na šentpetrski šoli v Ljubljani in bil organist v tamkajšnji farni cerkvi. Ko mu je mladi Adamič začel pomagati pri orglanju, ga je pri poganjanju meha zamenjal v bližnji cukrarni stanujoči Murn. Prim. Škerjanc L.M., Emil Adamič, življenje in delo slovenskega skladatelja, Ljubljana 1937, 22.

12 Savin ga je uvrstil v zbirko "štiri pesmi za glas in klavir" in jo označil kot svoj opus 5. Prim. Cvetko D., Risto Savin, osebnost in delo, Ljubljana 1949, 81-82, 191.

13 NA XIII, gl.-knj. pril., 17.

Veliko pesnikovih pesmi - in to je razumljivo - so uglasbili njegovi sodobniki, sodelavci Novih akordov. Z že omenjenima Ipavčevima vred je v trinajstih letnikih te revije izšlo sedemnajst skladb z njegovimi besedili. Za Ipavcem jih je med prvimi komponiral Gojmir Krek, dasi mu je bil med modernimi najljubši Kette, za njim pa Župančič. Krekov v zadnji številki drugega letnika Novih akordov objavljeni mešani zbor "Zvečer" je prva skladba na Murnove stihe, ki je nastala na podlagi objave pesmi v njegovi postumni pesniški zbirki, in po času nastanka tudi prva od razmeroma številnih uglasbitev te nežne lirske impresije s prisposobo zvezdnatega neba kot baldahina nad posteljo senožeti in dobrav. Krekovi samospevi "Notranjska", "Pozabil sem mnogokaj, dekle" in "Pa ne pojdem prek poljan" so z dveletnimi presledki izšli v poznejših letnikih Novih akordov, skladatelj pa jih je kasneje združil v triptih z naslovom "Tri pesmi Aleksandrova" in ga označil kot svoj opus 19.⁹ Sam je o zadnji teh pesmi sodil, da z večkratno ponovitvijo vsakokrat drugače harmoniziranega dvotaktnega motiva izraža globoko otožnost in brezupnost razpoloženja Murnove pesmi.¹⁰

Največ Murnovih pesmi je med slovenskimi skladatelji uglasbil Emil Adamič, vsaj deloma najbrž tudi zato, ker je dve leti mlajšega pesnika osebno poznal.¹¹ Adamič je bil prvi, ki je med drugim uglasbil znamenito in pozneje še nekajkrat komponirano Murnovo pesem "Pa ne pojdem prek poljan", v kateri je tesnoba upesnena kot siva, mrzla pokrajina, slutnja bližnje smrti pa kot krakajoči črni vran s srepečim očesom. Tako kot ta, pod opaznim Schubertovim vplivom komponirani samospev "Kot iz tihe, zabljene kapele". Pretežni del teh Adamičevih uglasbitev pa so zbori z dosti preprostim harmonskim stavkom in prijetno melodiko, ki se včasih - v skladu z besedilom - približuje narodnemu tonu. Vsa ta dela so skladateljeve zgodnje stvaritve. Po letu 1910 se Adamič kljub izredni plodovitosti na zborovskem področju k Murnu ni več povrnil.

V osmem letniku Novih akordov je izšel samospev Antona Svetka "Na poljani". Z njim je ta nadarjeni in prizadevni Gerbičev in Brucknerjev učenec, ki pa se z glasbo ni ukvarjal poklicno, ustvaril dober primer pristno občutenega in novoromantično grajenega samospeva.

Murn-Aleksandrov je po svoji slovstveni usmerjenosti novi romantik z impresionistično tehniko. Pričakovali bi, da bo njegova pesem najbližja slogovno sorodno, če že ne enako naravnanim glasbenim sodobnikom. A to se ni zgodilo in kaže, da stilne karakteristike ne sodijo k močnejšim razlogom, zaradi katerih si skladatelji izbirajo tekste. Prvo skladbo na Murnove verze, v kateri se prepletajo prvine nove romantike in impresionizma, je z novo glasbeno verzijo pesmi "Pozabil sem mnogokaj, dekle" ustvaril Risto Savin. Ta samospev je nastal leta 1903. Skladatelj je kot avstrijski topniški častnik takrat služboval v Pragi in je Murnovo pesem po vsej verjetnosti poznal iz Ipavčeve uglasbitve. Po Aškercu in Gregorčiču je Murn tretji slovenski pesnik in hkrati prvi predstavnik moderne, ki si ga je izbral Savin. Samospev je novoromantično grajen in impresionistično barvit, med skladateljevimi deli te vrste eden najboblje občutenih. Kot kaže, doslej še ni bil objavljen.¹²

Anton Lajovicu, umetniško najmočnejši osebnosti med glasbenimi sopotniki Moderne in slovenskih slikarjev impresionistov, je bil od domačih pesnikov daleč najljubši Župančič. Izmed Murnovih je uglasbil le eno in še to ne posebno

značilno pesem - "Romanco". Skladba je samospjev s tipičnimi potezami skladateljeve vokalne lirike, nastala je leta 1905 in izšla leto pozneje v šestem letniku Novih akordov. Ta skromni Lajovčev odziv na Murnovo poezijo je presenetljiv, tembolj še zato, ker je skladatelj očitno prav rad posegal za verzi dveh tujih, Murnu sorodnih pesniških osebnosti - ruskega romantika Koljčova in radoživega škotskega lirika Burnsa. Tako kot je Lajovic ostal pri dveh Murnovih zgledih iz tuje književnosti, pa si je Janko Ravnik, posebno v svojih zborovskih skladbah tonski poet slovenske zemlje, izbral - razen drugih - stihe treh domačih pesnikov Murnovega kroga: Cvetka Golarja, Vide Jerajeve in zgodaj umrlega Franceta Zbašnika. Razmerje nekoliko mlajšega Lucijana Marije Škerjanca do slovenske pokrajine je sicer drugačno od Ravnikovega, a zanimivo je, da si tudi on za svoj zborovski triptihon "Tri kmetiške pesmi" ni izbral Murnovih, ampak Zbašnikove pesmi.

Razmeroma močno pa je - nasprotno - Murnova poezija pritegnila Marija Kogoja, vodilnega predstavnika glasbenega ekspresionizma pri nas. Leta 1914, v četrti številki trinajstega in hkrati tudi zadnjega letnika Novih akordov je izšel njegov mešani zbor "Trenutek". Na kratko, toda znamenito, z otožnim koprnenjem nadahnjeno Murnovo pesem, zasnovano na drobnem domisleku s primerjavo med neznanu kam v daljavi se spuščajočo ptico in bežno minljivostjo vsega lepega v človekovem življenju, je mladi, še ne devetnajstletni skladatelj ustvaril umetnino, ki v slovenski glasbi šteje za začetek ekspresionizma. Tipičnih potez tega sloga ta vsega devetindvajset taktov obsegajoča skladba v tonaliteti d mola pač še nima, a ga s svobodno melodično dikcijo, neperiodično gradnjo, ki izvira iz nje, z nenavadnimi harmonskimi sosledji, predvsem pa z izrazom, ki grebe v globino, vsekakor naznanja. Gojmira Kreka, ki kot urednik Novih akordov, kakor je sam zatrdil, ni bil pripravljen odpirati vrat revije novemu glasbenemu toku, je "Trenutek" prevzel z iskrenostjo in globino občutja. Občutil pa je tudi njegovo novost, saj je zapisal, da bodi v isti številki revije objavljeni zborček Karla Adamiča "šibkejšim zborom v odškodnino za Kogojev atentat na njihova s starodavnimi načeli oklopljena prsa."¹³

Med pesnikom in skladateljem se je očitno ustvaril globlji odnos, zakaj po "Trenutku" je Kogoj uglasbil še več Murnovih pesmi, in sicer samospeva "Letški motiv II" in "Otožnost" ter mešana zbora "Orel" in "Nageljni poljski". Pomenljivo je, da so ta besedila ubrana na temen razpoloženjski ton, svetla izjema je med njimi edino pesem "Orel", v kateri je polet kraljevske ptice "nad ves svet" metafora za vizijo umetnikovega vzpona, njegove moči in zmage. Čeprav so te skladbe izšle v natisu nekoliko ali celo precej pozneje, se vendarle zdi, da so nastale v bližini "Trenutka" ali vsaj ne veliko za njim; o "Letškem motivu" vemo, da je nastal leta 1916.

Dve Murnovi pesmi, "Prosinec" in "Zvečer", je leta 1923, torej tudi v zgodnjem razdobju svojega ustvarjanja komponiral Slavko Osterc. Prvo je uglasbil kot moški zbor, drugo kot samospjev. Obe kompoziciji sta napisani v slogu, ki ga je skladatelj gojil pred študijem na konservatoriju v Pragi, se pravi v slogu, ki še sloni na tradiciji, a jo po malem že tudi razkraja in naznanja Osterčevo poznejšo pot. Med njegovimi učenci je Karol Pahor prispeval novo zborovsko verzijo pesmi "Zvečer", komponirano seveda z drznejšimi tehničnimi sredstvi,

kot so predhodne. Več Murnovih pesmi, ker ga občuti kot izrazito slovenskega pesnika, pa je uglasbil Marijan Lipovšek. To sta dva samospeva, "Prišel čas je krog božiča" in "Zimska pesem" in dva mešana zbor, "Letski motiv I" in "Letski motiv II". Tudi Lipovškov izbor gre za besedilo temnih razpoloženjskih barv. Samospeva s svojo ekspresivno tonsko govorico prepričljivo izražata tesnobno otožnost zasnežene pokrajine z zametenimi potmi in pesnikovo grenko občutje osamljenosti in brezdomstva. Letska motiva sta klica ranjenega srca in se v glasbeni gradnji - prvi je klen, dramatičen, rahlo folklorno obarvan, drugi pa liričen in bolj široko razpleten - docela podrejata tekstu. Sodita k najboljšemu v skladateljevem zborovskem opusu in sta mu leta 1954, ko sta nastala, prinesla nagrado natečaja Svobod. Zanimivo je, da Lipovšek začnejo drugo skladbo tega diptiha natanko tako kot Marij Kogoj svoj istoimenski samospev. Prvih pet tonov je enakih, le da so pri Lipovšku prestavljeni za oktavo niže in da je dikcija malce drugačna - nedvomno poklon avtorju *Črnih mask* in njegovi umetnosti.

Pesmi Josipa Murna je komponirala še precejšnja vrsta drugih glasbenih ustvarjalcev, med njimi tudi ljudskih skladateljev v dobrem pomenu te besede. Vsaj po eno pesem so uglasbili Peter Jereb, Karel Jeraj, Zorko Prelovec, Ciril Pregelj, Mirko Polič, Josip Klemenčič, Anton Dolinar, Danilo Bučar, Vinko Živko, Vilko Ukmar, Ferdo Juvanec ml. in Slavko Mihelčič. O Prelovčevem samospevu "Prišla je jesenska noč" je morda vredno omeniti, da je kljub razmeroma pozni objavi nastal že leta 1911 in da sodi potemtakem med zgodnje uglasbitve Murnovih stihov, o prejkone natanko šest desetletij mlajšem Juvančevem samospevu "V parku" pa to, da je čista impresionistična kompozicija, opremljena - kot še več drugih skladateljevih del te vrste - s spremljavo godalnega kvarteta. Po več Murnovih pesmi so komponirali Vinko Vodopivec, Josip Kenda, Franjo Delak, Maks Unger in Matija Tomc. Uglasbitve prvih treh so sami zbori. Unger ima na Murnove pesmi presenetljivo dolgo vrsto samospevov ("Kakor rože na poljani", "Zapela sinica je", "Zapuščena polja", "Nočna pot" in dr.). To so v romantični tradiciji zasnovana dela s prvinami tonskega slikanja in mestoma tudi impresionističnimi potezami, ki razodevajo zanesljivo roko in tankočutno poglobitev v tekst. V obsežnem zborovskem opusu Matije Tomca je šest kompozicij z Murnovimi besedili. Pretežni del je še v rokopisu. Od dveh objavljenih je "Pomladna romanca" himnično vznesena skladba, ki s polnimi akordi in belokranjskim folklornim nadihom poje o vitezu svetem Juriju, glasniku zmage vigredi nad zimo, "Vlahi" pa mojstrovina, ki je skladatelj ni oblikoval le po sugestivnih stihih melodiozne Murnove pesmi o revnem življenju popotnih istrskih godcev, ampak tudi iz svojega lastnega mladostnega doživetja.¹⁴

Murnove pesmi so komponirali slednjič še nekateri skladatelji mladega rodu, ki pa so medtem že postali predstavniki srednje generacije, med njimi Jakob Jež, Samo

14 *"Vlahe sem sam doživljal še kot otrok. Takrat so še hodili koledovat po Beli krajini, menda so bili unijati tam od Gorjancev. Otroci smo se jih bali. Prihajali so od daleč, nekam skrivnostno zaviti v svoje plašče. Ko so prišli do hiše, se je pa slika spremenila: zapeli in zaigrali so prav tako, kot opeva Murn. Nato so se skrivnostno oddaljili, vendar je še od daleč odmevala njihova pesem od naslednje hiše."*
Skladatelj v pismu avtorju razprave dne 26. 5. 1979.

Vremšak, Darijan Božič, Milani Potočnik in nekoliko mlajši Janko Jezovšek. Vremšakove skladbe so samospevi ("Trenutek", "Prišla je jesenska noč", "Pa ne pojdem prek poljan"), po času nastanka njegova zelo zgodnja, pravzaprav šolska dela. Pri tem pada v oči, da si je skladatelj izbiral le taka besedila, ki so jih komponirali nekoč že sodelavci Novih akordov. Božič ima objavljena dva, kmalu po koncu študija napisana zbor ("Notranjska", "Mislil sem na prošle dni"), a zanimivo je, da je Murnove pesmi komponiral v istem času tudi kot šansone, se pravi kot vokalno-instrumentalno zvrst lažjega žanra z izrazitim poudarkom na besedilu. Toda te skladbe so se mu izgubile ali so nekeje založene. Jež si je ob samospevu "Zimski časi"¹⁵ leta 1964 izbral še troje pesnikovih pesmi, dve otožnejši "Lep, prelep je šopek ta" in "Sneg", njima za kontrast pa radostno "Zenitovanjsko", in jih povezal v ciklus za visok glas, flavto in oboo. S svojo značilno glasbeno govorico, ki ji dajeta osnovni ton lirizem in intimna ekspresivnost, je ustvaril delo, v katerem kompozicijska zvrst samospeva že prehaja v miniaturno komorno kantato. Kronološko vzeto "Tri Murnove pesmi" niso zadnja uglasbitev pesnikovih verzov, so pa po zvoku in skladateljskem stavku najdrznejše. Kakor stoji na začetku glasbenih transpozicij Murnove lirike romantični, v svoji klasično umirjeni lepoti žlahtni samospev Benjamina Ipavca, tako je - vsaj za zdaj - na nasprotnem koncu vrste ta, v novi glasbeni izraz zazrti Ježev triptihon.

Kolikor smemo soditi po zbranem gradivu, je na pesmi Josipa Murna-Aleksandrova nastalo do danes približno sto skladb. Napisalo jih je nekaj malega manj kot štirideset skladateljev raznih generacij, različne slogovne usmerjenosti in pač tudi različne umetniške moči. Deloma so te kompozicije zbori - in sicer predvsem mešani in moški, ženskih in mladinskih med njimi skoraj ni - in pa samospevi s klavirsko, le izjemoma tudi z manjšo komorno spremljavo. Aleksandrov je pesnik kratkega diha, rahločuten poet trenutnih razpoloženj in drobnih stvari. Ustrezno temu se je njegova poezija izrazila tudi v glasbi, ne v velikih, mogočnih formah, ampak v stvaritvah majhnega obsega. Število njegovih pesmi, ki so uglasbene, pa je občutno manjše od števila kompozicij. Nekatere pesmi so se namreč pokazale kot zelo privlačne in so jih skladatelji večkrat uglasbili. Največkrat - in sicer vsaka po petkrat - sta bili komponirani lirična impresija "Zvečer" in "Kakor roža na poljani", idilična podoba iz kmečkega življenja z dekletom v svatovski obleki, ki v pesniku prebudi ljubezensko hrepenenje. Med pogosteje uglasbenimi pesmimi so še "Vlahi", "Pa ne pojdem prek poljan" in "Notranjska", za temi pa "Pozabil sem mnogokaj, dekle", "če na poljane rosa pade", "Kmečka pesem", "Prišla je jesenska noč" in "Sneg".

Kolikšen je v slovenski glasbeni literaturi odmev Murnove pesmi v primerjavi s stvaritvami njegovih sovrstnikov Cankarja, Ketteja in Zupančiča? Na to vprašanje bi bilo mogoče zanesljivo odgovoriti po pregledu celotnega gradiva. Po grobi oceni pa sta si Murnova in Kettejeva pesem glede tega v ravnovesju, tako po številu skladb kot po njihovih oblikah. Najmanj uglasbitev ima Cankar, ker se je verzu kot izraznemu sredstvu zgodaj odrekel, zato pa je po njegovih delih razen maloštevilnih zborov in

15 *Murn nima pesmi s tem naslovom. Jež je uglasbil pesem "Prišel čas je krog božiča", izpustil pa prvo kitico.*

samospevov nastala vrsta obsežnih glasbeno-scenskih in koncertnih del, deloma tudi neslovenskih skladateljev.¹⁶ Najmočnejše in v širokem razponu kompozicijskih zvrsti od tonske miniature do kantate in opere se je v glasbi uveljavila poezija Otona Župančiča. V četverici moderne mu je bilo dano daleč najdaljše življenje in vpliv njegove pesmi je bil in je še vedno močan.¹⁷

Vendar tudi delež Josipa Murna-Aleksandrova v slovenski glasbeni literaturi ni tako skromen. Njegova lirika je s svojo vsebino in zvenom skladatelje zgodaj pritegnila in odtlej je, čeprav ne vselej enako intenzivno, v slovenski glasbi bolj ali manj stalno prisotna, zdi se, da najbolj s svojo ekspresivnostjo, slovenskostjo in intimnim odnosom do pokrajine. Posebno tesno je z njo povezano v slovenskem glasbenem razvoju prelomno obdobje Novih akordov in - nekoliko presenetljivo - tudi leta rojevanja glasbenega ekspresionizma pri nas. Pomembneje kot to pa je, da je med skladbami, ki so komponirane nanjo, tudi nekaj takih, ki štejejo med dragocene, antologijske strani v literaturi slovenske zborovske pesmi in samospeva.

DODATEK

Seznam skladb, komponiranih na pesmi J. Murna-Aleksandrova

Seznam prinaša gradivo, kar ga je v razvidu. Verjetno ni popoln, občutnejših vrzeli pa v njem najbrž ni. Omejuje se na bistvene podatke: ime skladatelja, naslov skladbe (z začetnim verzom, kadar je to potrebno za identifikacijo pesmi), označbo kompozicijske zvrsti, leto nastanka in navedbo o - praviloma prvi - objavi. Ker so podatki tako o nastanku skladb kot o njihovem natisu precej pomanjkljivi, je seznam urejen po abecednem redu skladateljev. Kratice:

č	četverospjev
Ed.DSS	Edicije Društva slovenskih skladateljev
fl	flavta
gl	glas
Gr	Grlica
GM	Glasbena matica

- 16 *Kolikor je znano, imajo manjše skladbe na Cankarjeva besedila Matija Bravničar, Danilo Bučar, France Cigan, Jakob Jež, Anton Jobst, Janez Kuhar, Marij Kogoj, Marjan Kozina, Stane Malič, Ignacij Ota, Karol Pahor, Rado Simoniti, Igor Štuhar, Danilo Švara, Vilko Ukmar, Aleksander Vodopivec in Samo Vremšak. Opere sta po "Pohujšanju v dolini šentflorjanski" komponirala Matija Bravničar in Mihovil Logar, po "Hlapcu Jerneju" Matija Bravničar, Alfred Mahowski in Krešimir Fribeo. L.M. Škerjanc je napisal po noveli "Spomladi" koreografsko-simfonično pesnitev "Mašenka", Karol Pahor po "Tujem življenju" simfonični poem, Marjan Kozina na Cankarjev tekst kantato "O domovina". Novejše stvaritve so kantata Marijana Gabrijelčiča "Velika maša", koncertantna drama Darijana Božiča "Bela krizantema" in koreografsko-simfonična pesnitev za violo in orkester Iva Petriča "Tako je godel kurent".*
- 17 *Samospevov in zborov na Župančičeve stihe je zelo dolga vrsta. Obsežnejša vokalno-instrumentalna dela z njegovimi verzi so "Duma" in "Z vlakom"*

JPS	Jugoslovenski pevački savez
Jr	Jugoreklam
mlz	mladinski zbor
mšz	mešani zbor
mz	moški zbor
NA	Novi akordi
NM	Nova muzika
NZ	Naši zbori
ob	oboa
PP	Pevčeva pesmarica
PS	Prosvetni servis
rkp	rokopis
s	samospev s klavirjem
sz	samozaložba
t.b.l.	tisk brez letnice
TL	Trije labodi
UZ	Umetniška založba, Trst
var.	varianta
zb.	zbirka
Z	Zbori
ZSPD	Zveza slovenskih pevskih društev
žz	ženski zbor

Adamič Emil:
(1877-1936)

Zimska kmečka pesem, s, komp. 1903, NA III, 16
Pa ne pojdem prek poljan, s, komp. 1903, NA III
20
Prišla je jesenska noč, mšz, NA IV, 10
Pomladanska slutnja, mšz, NA IV, 21
Res, oženil bi se, mz, komp. 1903, NA V, 32
Notranjska, mz, ZSPD 1907
Petnajst let, mšz, NA VIII, 7
Kmečka pesem, mz, komp. 1908, NA VIII, 18
Kot iz tihe, zabljene kapele, s, komp. 1910,
NA X, 69

Večerna pesem III (= Zvečer: Že iz daljave mrak
prihaja), mšz, komp. 1910, GM 1913
Mir, žz, NZ VI, 79

Božič Darijan:
(1933)

Notranjska, mšz, zb. Letni časi, PS 1958

Bučar Danilo:
(1896-1971)

Mislil sem na prošle dni, mšz, NZ XIX, 1
Pesem (Kakor roža na poljani), 1. var. mz, komp.
1939, t.b.l.; 2. var. mz, komp. 1946, t.b.l.

Delak Franjo:
(?)

Ah, ti bori, mšz, zb. V snegu, sz 1954
Narodna pesem (Ne maraš šopka, ljubica), mz, NZ
X, 94

Kmečka pesem, mz, zb. Dvanajst moških zborov sz
1970

Mlada krčmarica, mz, zb. Dvanajst moških zborov,
sz 1970

Vlahi, mlz, rkp

Dolinar Anton
(1894-1953)

Romanca, s, komp. 1928, rkp

Ipavec Benjamin:
(1829-1908)

Kajne, da čuden sem, č, komp. 1898, rkp
Če na poljane rosa pade, s, komp. 1900, NA I, 22
Pozabil sem mnogokaj, dekle, s, komp. 1901, NA I
77

*Blaža Arnič in "Vizija" Danila Švare. Libreto Švarove opere "Veronika
Deseniška" je v treh četrtinah tekst istoimenske Župančičeve igrane, ostalo
besedilo je skladatelj prevzel od hrvaškega dramatika Josipa Eugena Tomića.*

- Jeraj Karel:**
 (1874-1951) Otožnost (Koliko je rožic sred polja), mšz, komp. 1926, rkp
Jereb Peter:
 (1867-1951) Ah, ti bori, mšz, komp. 1923, sz
Jezovšek Janko:
 (1945) Sneg, 1. var. žz, NZ XVII, 31; 2. var. mšz, t.b.l.
Jež Jakob:
 (1928) Zimski časi (Prišel čas je krog božiča, 1. kitica pesmi izpuščena), s, rkp
 Tri Murnove pesmi:
 a) Pesem (Lep, prelep je šopek ta)
 b) Sneg
 c) Ženitovanjska
 gl, fl, ob, komp. 1965, Ed. DSS št. 238, 1965
 V parku (Mračiče), gl in god. kvartet, rkp
- Juvanec Ferdo ml.:**
 (1908-1978) Kaj tak žalosten, tih, mšz, sz 1938
Kenda Josip:
 (1880-1941) Vlahi, mšz, Z IX, 23
 Zimska kmečka pesem, mšz, rkp
 Pesem o pelinu, mšz, Z IX, 15
 Golobčka dva, mz, t.b.l.
 Sentjanževo, mz, t.b.l.
 Notranjska, mšz, PP I, 39
- Klemenčič Josip:**
 (1892-1970) Trenutek, mšz, NA XIII, 28
Kogoj Marij:
 (1895-1956) Orel, mšz, JPS
 Letski motiv II, s, komp. 1916, NM I, 6
 Otožnost, s, TL 1922
 Nageljni poljski, mšz, UN 1923
 Narodna pesem (Kaj pravite hudobni vi ljudje), 1. var. č, rkp; 2. var. s, rkp
Korun Franc:
 (1875-1942) Zvečer, mšz, NA II, 98
Krek Gojmir:
 (1875-1942) Notranjska, s, NA III, 57
 Pozabil sem mnogokaj, dekle, s, NA V, 51
 Pa ne pojdem prek poljan, s, NA VII, 36
 Romanca, s, komp. 1905, NA VI, 32
- Lajovic Anton:**
 (1878-1960) Prišel čas je krog božiča, s, zb. Sedem samospevov, Ed. DSS št. 167, 1964
Lipovšek Marijan:
 (1910) Zimska pesem (Prišel hudi čas), s, zb. Sedem samospevov, Ed. DSS št. 167, 1964
 Letski motiv I, mšz, NZ IX, 33
 Letski motiv II, mšz, NZ IX, 34
 Pesem (Vzhajaj, vzhajaj, sonce zlato), 1. var. mlz, Gr III, 76; 2. var. mšz, NZ XXVI, 76
Osterc Slavko:
 (1895-1941) Prosinec, mz, komp. 1923, rkp
 Zvečer, s, komp. 1923, zb. S. Osterc, Samospevi, PS 1963
 Zvečer, mz, NZ VI, 48
- Pahor Karol:**
 (1896-1974) če na poljane rosa pade, s, zb. Iz mladih dni, 1937
Polič Mirko:
 (1890-1951) Vlahi, s, komp. 1971, rkp
Potočnik Milan:
 (1936) Zvečer, mšz, NZ VI, 7
Pregelj Ciril:
 (1887-1966) Prišla je jesenska noč, s, komp. 1911, Z VI, 1
Prelovec Zorko:
 (1887-1939)

- Savin Risto: Pozabil sem mnogokaj, dekle, s, komp. 1903, rkp
(1859-1948)
- Slabe Franc: Če na poljane rosa pade, mšz, komp. 1954, rkp
(1933)
- Svetek Anton: Na poljani, s, komp. 1907, NA VIII, 33
(1875-1919)
- Svetel Heribert: Kmečka pesem, mz, rkp
(1895-1962) Med vrbami, oj, tečeš, mz, rkp
Pa ne pojdem prek poljan, mz, rkp
Pesem (Kakor roža na poljani), mz, rkp
Zimska pesem (Bela polja so, gozdovi), mz rkp
Zimska pesem (Prišel hudi čas), mšz, Jr 1954
- Škabar Mile: Vlahi, mšz, komp. pred 1941, NZ II, 49
(1933) Pomladanska romanca, mšz, GM 1944
Tomc Matija: Rožica, mšz, komp. 1943/44, rkp
(1899) Narodna pesem, mz, komp. 1943/44, rkp
Gozd, mšz, rkp
Pesem (Kakor roža na poljani), mz, rkp
Pesem (Kakor roža na poljani), mz, NZ XIII, 85
- Ukmar Vilko: Pesem (Kakor roža na poljani), s, komp. 1923,
(1905) rkp
Unger Maks: Hej, kupil si jaz pipo bom, s, rkp
(1888-1962) Pesem (Zapela sinica je), s, rkp
Hrepenenje (Srce mi je težko), s, rkp
Zapuščena polja, s, rkp
Rožica, s, rkp
Sneg, s, rkp
Nočna pot, s, rkp
Tam zunaj, s, rkp
- Vodopivec Vinko: Kmečka pesem, mšz, zb. Poljske rože, 1927
(1878-1953) Hej, kupil si jaz pipo bom, mz, PP X, 27
Na poljani, mz, NZ XII, 59
- Vremšak Samo: Trenutek, s, komp. 1949, rkp
(1930) Prišla je jesenska noč, s, komp. 1952, rkp
Pa ne pojdem prek poljan, s, komp. 1956, rkp
- Zivko Vinko: Narodna pesem (Ne maraš šopka, ljubica), mz,
(1897-1968) rkp

SUMMARY

The study offers a contribution towards an issue so far comparatively little studied: how are Slovene works of literary art treated by composers. The beginnings of the vital interconnections between literature and music go back almost two hundred years, to the first - unfortunately not preserved - Slovene opera, Belin, the authors of which are the librettist Janez Damascen Dev (1732-1786) and the composer Jakob Franc Zupan (1734-1810). The author describes how the poetry of one of the greatest Slovene lyrical poets, Josip Murn-Aleksandrov (1879-1901), found response in the musical literature. This poet - the youngest in the famous four of the Slovene literary modern movement (the others being Ivan Cankar - 1878-1918, Dragotin Kette - 1876-1899, Oton Župančič - 1878-1949) - shows

a refined sensibility to the momentary states of mind as well as his intimate relation to nature, he is an artist of a charm and ring wholly his own. Especially precious are his poems about rural life. At an early stage already Murn's poetic qualities attracted Slovene composers, and since then - if with varying intensity - this attraction has never ceased to continue. As many as a hundred compositions have it as its basis - tiny works created by musicians of different generations, styles, artistic potential - and among these works there are certain ones clearly best representative of the Slovene choral song and lied.